

СТАТУС ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАГА ЧАСОПІСА ЯК КУЛЬТУРНАЙ З’ЯВЫ

А. М. Кавалеўскі

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
rybaart@yahoo.com*

Даследуецца сутнасць культурнага значэння сучасных літаратурна-мастацкіх часопісаў, іх поліфункцыянальная прырода, выяўляецца іх месца ў сістэме нацыянальных СМІ.

Ключавыя словы: літаратурна-мастацкі часопіс; сродкі масавай інфармацыі; літаратурная прастора; грамадскі кантэкст; культурны феномен; культурныя каштоўнасці.

СТАТУС ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ЖУРНАЛА КАК КУЛЬТУРНОГО ЯВЛЕНИЯ

А. Н. Ковалевский

*Белорусский государственный университет,
ул. Кальварийская, 9, 220004, г. Минск, Республика Беларусь,
rybaart@yahoo.com*

Исследуется суть культурного значения современных литературно-художественных журналов, их полифункциональная природа, выявляется их место в системе национальных СМІ.

Ключевые слова: литературно-художественный журнал; средства массовой информации; литературное пространство; общественный контекст; культурный феномен; культурные ценности.

Асэнсаванне сутнасці і спецыфікі беларускага літаратурна-мастацкага часопіса як унікальнай, адзінай ў сваім родзе культурнай з’явы – у рамках тэорыі культуры – уяўляецца актуальнай у сувязі з тым, што сацыяльная адказнасць сродкаў масавай інфармацыі і кнігавыдання ва ўмовах глабальнай трансфармацыі сацыяльнай асяроддзя з’яўляецца адной з актуальных праблем навуковай рэфлексіі. Падзеі апошняга часу пацвердзілі, што эканамічная і сацыяльная дыферэнцыяцыя беларускага грамадства, дэвальвацыя духоўных каштоўнасцей, размытасць

каштоўнасных арыенціраў і грамадскіх ідэалаў, развянчання традыцыйных культурных каштоўнасцей аказалі негатыўны ўплыў на грамадскую свядомасць, на стан культуры грамадства ў цэлым. У прыватнасці, практыка выяўляе наяўнасць істотнага разрыву паміж патэнцыйнымі магчымасцямі літаратурна-мастацкіх часопісаў як інструмента ажыццяўлення дзяржаўнай культурнай палітыкі, трансляцыі сацыяльнага вопыту, механізму, які спрыяе фармаванню грамадскай думкі, выбудаванню сацыяльнай адэкватнасці і ідэнтычнасці асобы, і праблемным становішчам дадзенага сегмента часопіснай перыёдыкі на сучасным этапе.

Змены ў сацыяльнай структуры грамадства, трансфармацыя постсавецкіх нацыянальных сістэм і працэсы глабалізацыі абвастрылі праблему культурнай ідэнтыфікацыі чалавека. Больш за тое, ўзрослая складанасць сацыяльнага жыцця, якая суправаджаецца інтэнсіфікацыяй працэсаў абмену інфармацыяй і павышэннем патрэбы людзей у ёй прывяла да з'яўлення ў сучаснага чалавека розных, часам канфліктуючых ідэнтычнасцей і новых статусаў. Усё гэта запатрабавала ад яго новых камунікатыўных навыкаў, неабходных не толькі для поспеху і функцыянавання, але і проста для выжывання ў сучасным грамадстве. І тут цяжка пераацаніць традыцыйную ролю літаратурна-мастацкіх часопісаў. Асабліва ў рэгіёнах, дзе літаратурна-мастацкі часопіс і сёння працягвае быць цэнтрам міжкультурных зносін людзей, ахоўнікам культурнай прасторы і традыцый. Выкарыстанне літаратурна-мастацкіх часопісаў у якасці сродку фарміравання грамадскай думкі і ўздзеяння на масавую свядомасць, індывідуальную пазітыўную матывацыю можа прадстаўляць не толькі тэарэтычную, але і практычную цікавасць.

«Тоўстыя» літаратурна-мастацкія часопісы ў цяперашні час працягваюць заставацца важнай часткай айчыннай культуры. Разуменне іх ролі ў фарміраванні адзінай культурнай прасторы постсавецкай Беларусі асабліва важна ва ўмовах адкрытага грамадства, ўзрослых магчымасцей для міжкультурных узаемадзеянняў.

Выяўленне асноўных заканамернасцей функцыянавання сістэмы літаратурна-мастацкіх часопісаў у цэлым, яе тыпалагічных характарыстык, вывучэнне структуры канкрэтных выданняў, круга аўтараў і чытацкай аўдыторыі ўяўляецца важным у сучасных сацыяльна-эканамічных умовах. З аднаго боку, «тоўстыя» літаратурна-мастацкія часопісы цяпер з'яўляюцца культурнымі інстытутамі, якія аб'ядноўваюць беларускую інтэлігенцыю, тым самым вызначаючы яе ролю ў культурнай палітыцы, у стварэнні станоўчага іміджу дзяржаўных культурных і сацыяльных

праектаў. З іншага боку, гэта трыбуна, з якой грамадзянская супольнасць выказвае і вызначае каштоўнасныя прыярытэты, вынікі сваіх духоўна-маральных пошукаў, вызначаючы перспектывы развіцця дэмакратычных пераўтварэнняў у краіне, выпрацоўваючы сістэму ўзаемаадносін паміж кіруючай элітай і народамі, іншымі словамі – ажыццяўляе працэс сацыякультурнай рэгуляцыі.

Сукупнасць меркаванняў беларускай інтэлігенцыі, іх барацьба, кампрамісы ў канчатковым рахунку выказваюць і ўсе адценні ідэалогіі грамадства. Гэта дазваляе на ўзроўні літаратурна-мастацкіх часопісаў, на ўзроўні літаратурнай і грамадска-палітычнай барацьбы, вызначаць кірунак памкненняў перадавых розумаў Беларусі, а органам улады, адпаведна, іх карэктаваць шляхам стварэння рэдакцый адпаведных ідэйных напрамкаў, іх дзяржаўнага фінансавання, а таксама падтрымкі пэўных творчых калектываў.

Неабходна яшчэ адзначыць, што тоўстыя літаратурна-мастацкія часопісы таксама выконваюць культуразберагальную функцыю: яны захоўваюць жанравую разнастайнасць сучаснай літаратуры, публікуючы цяпер практычна не запатрабаваныя выдавецтвамі і рынкам невялікую аповесць, аповяд, нарыс, вершы, літаратуразнаўчы артыкул, аналітычную рэцэнзію, тым самым ратуючы гэтыя традыцыйныя жанры ад знікнення, што стала б гуманітарнай катастрофай для культуры краіны, якая традыцыйна лічыцца літаратурацэнтрчнай.

Адна з фундаментальных рыс сучаснай навукі і культуры ў цэлым – ярка выяўленая тэндэнцыя да інтэграцыі. У развіцці навук яна прасочваецца ва ўзнікненні новых сінтэтычных дысцыплін. Мы лічым, што толькі ў рамках сінтэтычнага падыходу можна наблізіцца да адэкватнага разумення такога складанага і ў той жа час цэласнага культурнага феномену, як літаратурна-мастацкі часопіс. Даследаванне дадзенай праблемы вырашаецца на стыку культуралогіі, тэорыі і гісторыі культуры, тэорыі журналістыкі, літаратуразнаўства, літаратурнай крытыкі.

Існуе некалькі падыходаў да даследавання «тоўстага» (або энцыклапедычнага) літаратурна-мастацкага часопіса. Сярод іх у першую чаргу назавем культуралагічны.

Культуралагічны падыход да разгляду дадзенай тэмы прадугледжвае даследаванне такой важнай праблемы, як «часопіс і самасвядомасць нацыі». З гэтага пункту гледжання літаратурна-мастацкі часопіс паўстае як спецыфічны сацыяльны інстытут культуры, які валодае самакаштоўнасцю, як даведнік у свеце фундаментальных культурных каштоўнасцей: маральных, духоўных, эстэтычных і інш., які дапамагае

чалавеку вызначыць сваё стаўленне да культурных норм і ідэалам, якія ў рэальным быцці цесна звязаны з каштоўнасцямі культуры. Так, вядомы літаратуразнаўца, крытык, адзін са стваральнікаў «новага свету» У. Я. Лакшын наўпрост супрацьпастаўляе газеты, якія звычайна былі «рупарам ўрада», і часопісы, якія казалі неформальным голасам грамадства, неслі ў мастацкай і публіцыстычнай форме вялікі аб'ём неафіцыйнай інфармацыі.

Літаратурна-мастацкі часопіс варта разглядаць з аксіялагічнага пункту гледжання як духоўную, маральную і мастацкую каштоўнасць. Дадзены культурны феномен неабходна раскрываць у якасці спецыфічнага сродку развіцця міжасобасных зносін, свабоднай творчай індывідуальнасці, гэтак неабходных для сацыялізацыі і інкультурацыі асобы, здольнай знайсці сваё месца ў свеце, які змяняецца, адэкватна ацэньваць выклікі сучаснасці, прымаць самастойныя рашэнні.

Тыражы вызначаюцца непасрэдна чытацкім попытам, але ў канчатковым рахунку залежаць не толькі ад плацежаздольнасці аўдыторыі, але і ад яе каштоўнасных арыентацый, мастацкіх пераваг, ступені сацыялізацыі і інкультурацыі.

Разглядаючы пытанне аб каштоўнасных перавагах і густах аўдыторыі, мы выяўляем каштоўнасную і агульнакультурную значнасць літаратурна-мастацкага часопіса, арыентаваную на творчае засваенне рэчаіснасці, адэкватных уяўленнях аб дасканаласці, ідэале, пераўтваральным структурную палітру каштоўнасцей у сістэму каштоўнасцей, заснаваную на адрозніванні ацэньваючай і пазнаючай святмасці.

На сучасным рынку перыёдыкі «тоўстыя» літаратурна-мастацкія і грамадска-палітычныя часопісы лідэрамі, на жаль, не з'яўляюцца. Прайшоў той час і, магчыма, незваротна, калі яны дыктавалі моду цэлай эпосе, фарміруючы эстэтычныя меркаванні і густы, былі, у вядомай ступені, свабоднай трыбунай абмену думкамі, арэнай гарачых спрэчак. Апошнія ажыўленыя палемікі на старонках тоўстых часопісаў адбылася хіба ў перыяд перабудовы ў канцы 1980-х гг.

У апошнія гады, пасля постсавецкіх сацыяльных катаклізмаў у першай палове 1990-х гг., намецілася некаторае ажыўленне ў гэтай сферы, можна нават казаць аб павелічэнні цікавасці да літаратурна-мастацкіх часопісаў, хоць пра сур'ёзны пералом ў святмасці чытачоў пакуль казаць рана. Важна і тое, што, як і трыццаць гадоў таму, літаратурныя выданні сталі пэўнай духоўнай нішай, стварылі непаўторную аўру і нават, можа быць, справакавалі некаторую сацыяльную і культурную

актыўнасць, усклалі на сябе зборную функцыю, аб'ядноўваючы вакол сябе пісьменнікаў, што, хоць і патроху, культывуе неабходны культурны, літаратурны пласт. Праўда, адбываецца ўсё гэта своеасабліва, з нейкай уласцівай краіне спецыфікай.

Відавочна, існуе патрэба ў сістэмным культуралагічным даследаванні феномену літаратурна-мастацкіх часопісаў, аналізе іх поліфункцыянальнай прыроды, выяўленні іх месца ў сістэме сацыяльных інстытутаў культуры, якія аказваюць уплыў на культурную палітыку дзяржавы ва ўмовах рэфармавання грамадства; у вызначэнні тэндэнцый і перспектывы іх далейшага функцыянавання.

Дакладнае веданне механізму працы літаратурна-мастацкага часопіса, умоў яго фінансавання, тэматычнай структуры, мэтавага прызначэння і ўздзеяння на аўдыторыю можа аказаць рэальную дапамогу ў выпрацоўцы алгарытму дзеянняў па выданні літаратурна-мастацкага часопіса ў сучаснай сітуацыі, аптымізацыі дзейнасці існуючых літаратурна-мастацкіх часопісаў. Даследаванні ў гэтай галіне могуць стаць дадатковым рэсурсам прыцягнення ўвагі да праблем літаратурнага цэха, фарміравання карпаратыўнага мыслення, павышэння прэстыжу прафесіі літаратара.

Сацыякультурная сутнасць літаратурна-мастацкіх часопісаў выяўляецца ў тым, што яны з'яўляюцца адным з важных механізмаў ўзнаўлення і перадачы сацыяльнага вопыту, уасобленага ў формах, найбольш актуальных для чытацкай аўдыторыі. Літаратурна-мастацкія часопісы як сацыякультурны феномен існуюць у дыялектычным адзінстве спецыфічнай самакаштоўнасці мастацтва і сацыяльна-культурных патрэбаў грамадства. Менавіта таму змястоўныя змены ў літаратурна-мастацкіх часопісах з'яўляюцца своеасаблівым адлюстраваннем сацыяльна-эканамічных працэсаў, якія адбываюцца сёння. Пры гэтым «тоўсты» часопіс ва ўсе часы з'яўляўся інстытутам, які фармуе грамадскую свядомасць, каштоўнасны патэнцыял асобы, механізмам, што спрыяюць вырашэнню праблемы культурнай ідэнтыфікацыі чалавека, спосабам здабыцця ім духоўнай і эмацыйнай устойлівасці асобы, выпрацоўкі антрапалагічных каштоўнасцей, усведамлення датычнасці да адзінай культурнай супольнасці, да нацыянальнай культуры. Дзякуючы літаратурна-мастацкім часопісам як канстанце прасторавай канцэнтрацыі каштоўнасцей культуры, магчымасці захавання культуры, духоўнага ўдасканалення і культурнага развіцця відавочна павінна пашырацца.